

GEREDE İĞNE OYALARI*

Yrd. Doç. Dr. Hülya KÖKLÜ**
Yrd. Doç. Dr. Melda ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Fatma YETİM

Özet

Kültürel kimliğin en canlı ve somut belgeleri olan el sanatlarının bir milletin gelenek ve göreneklerinin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir yeri vardır. Geleneksel Türk el sanatlarının içinde önemli bir yeri olan oylar ise yüzyıllardır geleneksel Türk giyim-kuşamının vazgeçilmez bir parçası olmuş; kadın kıyafetleri ve baş süslemelerinde sıkça kullanılmıştır. Bu çalışmada; Bolu ili Gerede ilçesinde tespit edilen yemenilerde yer alan iğne oyları araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmanın amacını; özgün niteliklere sahip iğne oylarının teknik, gereç, renk, motif ve kompozisyon özelliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Gerede, el sanatları, giyim-kuşam, iğne oyası

Gerede Point Laces

Abstract

Being the most vivid and specific evidence of cultural identity, handicrafts play an important role in transferring a nation's customs to next generations. Specifically, laces, which occupy a considerable position within traditional Turkish handicrafts, have been an integral part of the traditional Turkish clothes, and been often used for women's dresses and head ornaments for centuries.

This study covers point laces on yemenis (colored cotton kerchief) identified in Gerede County of Bolu Province. The aim of the study is to identify peculiar point laces in such aspects as technique, instrument, color, motives and composition features.

Key Words: Bolu, Gerede, handicrafts, costume, point lace

---

* Bu makale TÜBİTAK, SOBAG, 105K162 kodlu "Bolu İli Yöresel Kıyafetlerinin İncelenmesi ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi" konulu projeden üretilmiştir.

** Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü Öğretim Üyeleri, 0 312 212 64 60 / 168, Ankara-TÜRKİYE

1. Giriş

Dış etkilerden korunmak amacı ile ortaya çıkan giyim-kuşam kültürü geçmişten günümüze çeşitli evrelerden geçerek toplumların düşünce, inanç, gelenek, görenek, örf, adet, zevk ve yaşam biçimlerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik şartlarını yansıtan bir olgu ve süslenme arzusunu gerçekleştiren bir sanat dalı haline gelmiştir.

Orta Asya'dan, Anadolu'ya Türklerin yaşam koşulları ve el becerileri ile bütünleşerek geçmişten günümüze ulaşan geleneksel Türk giyim-kuşamı maddi kültürümüzün en önemli ve güzel örneklerini oluşturmaktadır.

Geleneksel Türk giyim-kuşam kültürü içinde baş süslemelerinin vazgeçilmez unsuru olan oyaların ayrı bir yeri vardır. Türk kadınının zevkini, yaratıcılığını ve el becerisini yansıtan oylar süslenmek amacının yanı sıra içerdiği motifleri ile gizli mesajları taşıyan sessiz bir iletişim aracı olmuştur.¹

Oyların yöresel özellikler çerçevesinde özgün motifler taşıdığı görülmekle birlikte, aynı motifin farklı yörelerde farklı isimlerle anıldığı da dikkati çekmektedir.

İpek, ibrişim vb. bükümlü ya da bükümsüz renkli ipliklerin, tığ, firkete, mekik, iğne vb. araçların yardımıyla düğümlenerek örüldüğü düz veya üç boyutlu süslemeler olarak tanımlayabileceğimiz oyları; kullanılan araç, gereç, teknik ve kullanım alanına göre sınıflamak mümkündür.²

Türk kadınının giyim-kuşamına ayrı bir güzellik katan oyların özellikle yemenilerde (yazmalarda) yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

Anadolu'nun her yöresinde yapılan birbirinden güzel oylar, gelişen teknoloji ve ekonomik şartlar çerçevesinde kullanım amaçlarının değişmesi, oyalarda kullanılan gereç, teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerinin her geçen gün bozulmasına ve kaybolmasına neden olmaktadır.

Bu durum dikkate alındığında Bolu ili Gerede ilçesinde geçmişten günümüze ulaşan birbirinden güzel motiflerin yer aldığı iğne oylarının belgelenmesi ve böylece gelecek kuşaklara aktarılmasının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Batı Karadeniz bölgesinde Bolu'nun doğusunda 1255 km² yüzölçümüne sahip, kuruluş tarihi ilk çağlara kadar dayanan Gerede ilçesi; Çamlıdere,

¹ Sürür, A. (1983). "Oyların Dekoratif Değeri" *Türkiyemiz Dergisi*, 41, 11-13, s.12

Onuk, T. (1988). *İğne Oyları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.XI.

² Sürür, A. (1983). a.g.m., s.11.; Önder, M. (1998). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.196; Akpınarlı, H.F., H.S.Ortaç. (2006). "Oyalarda Motif ve Kompozisyon Özellikleri" *Denizli 1.El Sanatları Kongresi Bildirileri*: Denizli, s.233.

Kızılcahamam, Çerkeş, Eskipazar, Dörtdivan, Mengen ve Yeniçağa ilçeleri ile sınır komşusudur. 1300m yükseklikte ormanlık dağlarla çevrili Gerede ilçesi, İç Anadolu Bölgesinin Batı Karadeniz'e geçidi konumundadır. İlçede çeşitli sanayi kollarının yanı sıra dericilik, bakırcılık vb. el sanatları günümüzde halen yöre insanlarının geçim kaynakları olarak yapılmaktadır.³

Bu çalışma, Bolu ili Gerede ilçesinde tespit edilen, özgün niteliklere sahip iğne oyalarının; teknik, gereç, renk, motif ve kompozisyon özelliklerini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma materyalini, 2006 yılında Bolu ili Gerede ilçesinde tespit edilen ve yöresel kıyafetler içerisinde önemli bir yere sahip olan yemenilerde kullanılan özgün niteliklere sahip iğne oyaları oluşturmaktadır.

İğne oyalarının genel ve yakın plan renkli fotoğrafları çekilmiş, oluşturulan bilgi formu yardımı ile iğne oyalarında kullanılan teknik, gereç, renk, motif ve kompozisyon özellikleri belirlenmiş, kaynak kişilerle yapılan karşılıklı görüşmeler ve kaynak taraması sonucunda elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

Bolu ili Gerede ilçesinde araştırma materyalini oluşturan iğne oyalı yemenilerin tamamında yörede yemeni olarak adlandırılan yazmalar kullanılmıştır.

Yörede tespit elden iğne oyalarında temel araç olarak iğne, yardımcı araç olarak tığ ve firkete kullanıldığı saptanmıştır.

Şerit halinde hazırlanmış iğne oyaları kare formundaki yemenilerin dörtkenarına dikilerek kullanılmıştır. Oyaların yapımına tığ yardımı ile yapılan firkete oyası ile başlanmış, firkete oyasının üzerine ana ve ara motifler iğne oyası ile yapılmıştır. Oyaların zeminini oluşturan firkete oyası, oyaların daha zengin görünmesini sağlamanın yanı sıra eskiyen yemenilerden oyaların sökülerek yeni bir yemeniye tutturulmasına ve oyaların daha uzun süre kullanılmasına olanak sağlamıştır.

İğne oyalarının uygulandığı yemenilerin tamamında pamuk ipliği kullanılmıştır. İğne oyalarında ise ipek ve pamuk ipliğinin yanı sıra süsleyici gereç olarak inci kullanıldığı görülmüştür.

---

³ Anonim. (2006). *Gerede Tanıtım ve Turizm Rehberi*. Ankara: Gerede Belediye Başkanlığı, s. 19–27.

Şerit halinde hazırlanan iğne oyalarının yemenilere tutturulmasında ise pamuk ipliğinin tercih edildiği tespit edilmiştir.

Yemenilerin zemininde beyaz, sabun yeşili, krem rengi, açık pembe, açık eflatun, açık gülkurusu ve camgöbeği renginin kullanıldığı saptanmıştır. Yemenilerin baskılarında ise bordo, siyah, ördekbaşı yeşili, sarı, kahverengi, beyaz, hardal sarısı, nefti, kırmızı, krem rengi, açık sarı, sabun yeşili, yağ yeşili, sütlü kahverengi, yaprak yeşili ve camgöbeği renklerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Oyanın fırkete ile yapılan ara motiflerinin tamamına yakınında ördekbaşı ve fındık yeşili renginin kullanıldığı saptanmıştır.

İğne oyalarda ise ördekbaşı yeşili, fındık yeşili, beyaz, açık sarı, krem rengi, bordo, açık pembe, eflatun, yavruağzı, sarı, mor, pembe, siklamen pembe, taba rengi, sabun yeşili, kırmızı, türkuaz renklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelemelerde oyalarda, yemenilerde bulunan renklerle uyumlu renklerin tercih edildiği, oyalarda yemenilere dikiminde ise yemeninin zemin renginin tercih edildiği görülmüştür.

Yemenilerin üzerinde uygulanan baskılarda kullanılan motifler incelendiğinde kullanılan motiflerin tamamında bitkisel bezemelerin yer aldığı saptanmıştır.

İğne oyalarda ise bitkisel, nesnel, figüratif, kozmik ve sembolik bezemelerin kullanıldığı gözlenmiştir. Bitkisel bezemelerin içinde; çiçek, yaprak, sebze ve meyve motifleri bulunmaktadır.

Çiçek motiflerinin içinde; vidin karanfil,⁴ menekşe-hercai-hercai menekşe, gül, hanımeli, yıldız çiçeği, erguvan-erguvani- lavanta, karanfil, boru çiçeği, elma çiçeği, bahçe çiçeği, papatya, hanım zembili çiçeği, yedi dağ çiçeği vb. motifler tespit edilmiştir.

Yaprak motiflerinin içinde; çınar yaprağı, bamya yaprağı, maydanoz, ebgümece,⁵ vb. motifler belirlenmiştir.

Sebze motiflerinin içinde; biber, bamya vb. motiflerin yer aldığı gözlenmiştir.

Meyve motiflerinin içinde; top çilek, kiraz, kızılçık, dut,⁶ armut, sıra çilek, açılı dut, çitlak kahve vb. motifler tespit edilmiştir.

---

⁴ Özbağı, T. (2003). "Gerde İğne Oyalarından Örnekler" *Gerde Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, 8, 14-16, s.14

⁵ Özbağı, T. (2003). a.g.m., s.14

⁶ Özbağı, T. (2003). a.g.m., s.14

Nesneli bezemelerin içinde; gelin mumu,⁷ iftar tabağı, kılıç, incili altın, çark oya, bülbül kafesi vb. eşya motifleri saptanmıştır.

Figüratif bezemelerin içinde; hayvan figürünün yer aldığı kurt oya motifi, insan figürünün yer aldığı el oya,⁸ Arif ile Zarif, hanım ağzı vb. motifler tespit edilmiştir.

Kozmik bezemelerin içinde; yarım ay motifi ve sembolik bezemelerin içinde ise kaynana yüreği, çimcik, bülbül kahvesi⁹ vb. motiflerin yer aldığı belirlenmiştir.

Motiflerin yöresel isimlerinden de anlaşıldığı gibi Gerede yöresi kadınları Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi doğada gördükleri canlı ve cansız varlıklardan esinlenmişlerdir.

Yörede karşılıklı yapılan görüşmeler sonucu eski dönemlerde yapılan iğne oyalarının dik ve sert durması için bir müddet toprak altında bekletilen at kılını kullanıldığı saptanmıştır. Günümüzde ise oyalarda at kılı yerine ince misina kullanıldığı tespit edilmiştir.

Oyaların kompozisyon özellikleri incelendiğinde firkete oyasının üzerine iğne oyası ile yapılan ana motifler ve firkete ilmeklerinin farklı sayılarda iğne oyası ile birleştirildiği ara motiflerin kullanıldığı görülmüştür.

Özellikle eskiden oyaların çeyizlerde gurur kaynağı olduğu bu nedenle bol miktarda yapıldığı ifade edilmektedir. Bu geleneğin günümüzde de aynı yoğunlukta olmasa da sürdürüldüğü gözlenmektedir.

4. Sonuç

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Gerede yöresinde de iğne oyalarının günümüz kullanım alanlarının değişmesi nedeni ile eskiye oranla daha az oranda kullanıldığı ve bu nedenle daha az üretildiği dikkati çekmektedir.

Günümüzde oyalarda daha basit motiflerin tercih edildiği, ipliklerde ise sentetik ve pamuk ipliklerinin eskiye oranla arttığı dikkati çekmektedir.

Gerede yöresine özgü birbirinden güzel iğne oyalarının günümüzde de yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için oyaların kullanım alanlarına uygun çağdaş tasarımların yapılması ve kullanım alanlarının artırılması gereklidir. Böylece maddi kültürümüz içerisinde önemli bir yeri olan oyalarımızın geçmişten geleceğe taşınmasının sağlanması mümkün olabilecektir.

---

⁷ Özbağı, T. (2003). a.g.m., s.14

⁸ Özbağı, T. (2003). a.g.m., s.14

⁹ Özbağı, T. (2003). a.g.m., s.14

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, H.F., H.S.Ortaç. (2006). “Oyalarda Motif ve Kompozisyon Özellikleri”
Denizli 1.El Sanatları Kongresi Bildiriler: Denizli
- Anonim. (2006). *Gerede Tanıtım ve Turizm Rehberi*. Ankara: Gerede Belediye Başkanlığı
- Onuk, T. (1988). *İğne Oyaları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Önder, M. (1998). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbağı, T. (2003). “Gerede İğne Oyalarından Örnekler” *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, 8, 14–16.
- Sürür, A. (1983). “Oyaların Dekoratif Değeri” *Türkiyemiz Dergisi*, S.41, s.11–13.

Foto.1 Gerede iğne oylarından genel görünüm

Foto.2 "Hanım ağzı" motifli iğne oyası dikilmiş yemeniden detay görünüm.

Foto.3 "Yıldız çiçeği" motifli iğne oyasından detay görünüm.

Foto.4 "Papatya" motifli iğne oyasından detay görünüm.

Foto.5 "Kılıç" motifli iğne oyasından detay görünüm.

Foto.6 "Biber" motifli iğne oyasından detay görünüm.